

بررسی جغرافیایی اثرات اقتصادی - اجتماعی طرح «خروج دام از جنگل» در منطقه کلاردشت (شهرستان چالوس)

دکتر منصور بدری فر

استاد گروه جغرافیا مؤسسه عالی طبرستان واحد چالوس

دکتر آمنه حقزاد

فارغ التحصیل دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

عضو هیئت علمی گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد نوشهر و چالوس

چکیده

در سرزمین خشک و نیمه‌خشکی مانند ایران، جنگل‌های کرانه دریای خزر یکی از ذخایر اکولوژیک عظیمی است که ارزشهای طبیعی و اقتصادی بسیاری را در خود نهفته دارد. حفظ این منبع و بهبود وضعیت محیطی آن، هم برای جامعه‌ای که بطور مستقیم با آن مرتبط است و هم برای کل کشور مسأله‌ای حیاتی است. متأسفانه، دخل و تصرف‌های ناسنجیده، بدون هدف و برنامه، موجودیت این جنگل‌ها را در شرایط کنونی به مخاطره انداخته است.

قریب یک سوم از کل سطح جنگل‌های شمال کشور (۶/۰۰۰/۰۰۰ هکتار) از جنگل‌های مخروطه پوشیده شده است. در داخل این مخروطه، خانواده‌های زیادی به صورت مجتمع و یا پراکنده در آبادی‌های یک خانوار تا چند خانوار زندگی می‌کنند که یکی از عوامل عمده تخریب بوده‌اند. در این محدوده قریب ۱۰۰/۰۰۰ خانوار، با حدود ۴/۵ میلیون واحد دامی در قالب ۳۳/۰۰۰ واحد دامداری مستقر هستند که شغل اصلی و عمده آن‌ها دامداری است.

این تحقیق با عنوان بررسی جغرافیایی اثرات اقتصادی - اجتماعی طرح «خروج دام از جنگل» می‌باشد که دو فرضیه مهم و اصلی آن شامل:

بهبود وضعیت اقتصادی و معیشتی روستایان دامدار و جنگل‌نشین پس از اجرای طرح «خروج دام از جنگل» و افزایش برخورداری از خدمات اجتماعی و امکانات زیربنایی در دهستان‌های کلاردشت پس از اجرای طرح «خروج دام از جنگل» می‌باشد و در این تحقیق سعی در یافتن پاسخ این دو فرضیه هستیم.

زیرا افرادی که طرح را پذیرفته‌اند و به اصطلاح مشمول طرح «خروج دام از جنگل» شدند در ازای خارج شدن خود و دام‌هایشان از جنگل پول نقد و یا زمین دریافت کرده‌اند و لیکن اکثریت آن‌ها نتوانستند شیوه معیشت دامداری خود را بعد از اجرای طرح ادامه دهند. بنابراین مشکلات اقتصادی و اجتماعی برایشان بوجود آمده است.

به منظور بررسی دقیق‌تر و کسب نتیجه مطلوب بهینه از روش کتابخانه‌ای، میدانی و پرسش‌نامه‌ای استفاده گردیده است. به نظر نگارنده در جهت موفقیت و کارآمدن کردن طرح باید به شاخص‌هایی نظیر آنچه در ذیل آمده، توجه ویژه شود.

- ایجاد امکانات جانبی با توجه به استعداد منطقه از قبیل قالی‌بافی، کارگاه‌های کوچک روستایی، توصیه پرورش زنبور عسل و غیره تا به این طریق مشکل بیکاری تا حدودی حل شود.

- از خانواده‌های مشمول طرح تا زمانی که این گروه بتوانند از نظر اقتصادی به حدی از خودکفایی برسند، حمایت شود.

- زمین‌هایی که به مشمولین طرح واگذار می‌شود تا حد امکان در نزدیکی روستای محل سکونت آن‌ها باشد و . . .

واژگان کلیدی: بررسی جغرافیایی، اثرات اقتصادی - اجتماعی، دام، جنگل، برنامه‌ریزی روستایی.

مقدمه

امروزه در قلمرو جغرافیا، مطالعات روستایی نیز چون دیگر شاخه‌های آن با تکیه بر تئوری سیستم‌ها و با تأکید بر نگرش سیستمی بررسی و تحقیق می‌شود. با توجه به این شیوه از تحقیق است که تمام اجزاء روستا اعم از عناصر طبیعی و انسانی آن در شکل‌گیری شخصیت و پتانسیل روستا مشارکت دارند و در کل مطالعه مورد توجه قرار می‌گیرد. عدم اطلاع از امکانات بالقوه روستا، بهره‌وری کامل از آن را ناممکن و تدوین برنامه‌های مربوط به توسعه روستا را با مشکل مواجه می‌کند. چه بسا روستاهایی که علی‌رغم داشتن امکانات بالقوه قوی به دلیل عدم بکارگیری صحیح عناصر سازنده آن به ویرانه‌های تبدیل و زمین‌های آن بایر و بدون استفاده باقی مانده است.^۱

نگاهی به اثرات اقتصادی - اجتماعی طرح «خروج دام از جنگل» با رویکرد جغرافیایی از جنبه‌های نو بودن این مطالعه می‌باشد که با روش ترکیب‌نگری به عنوان بارزترین ویژگی ماهیتی علم جغرافیا، کمک می‌کند که طرح «خروج دام از جنگل» از جنبه‌های مختلف مورد مطالعه و ارزیابی قرار بگیرد.

بررسی جغرافیایی اثرات اقتصادی - اجتماعی طرح «خروج دام از جنگل» که موضوع این تحقیق می‌باشد و لزوم توجه به آن یکی از اولین قدم‌ها برای هرگونه بهره‌برداری معقول و بهینه از منابع طبیعی به خصوص جنگل‌ها و مراتع می‌باشد، دارای تعاریف و برداشت‌های گوناگون است.

فقر روستایی در کشورهای جهان سوم یکی از عوامل بسیار مهم در جهت کاربری عرصه‌های جنگلی و مرتعی به زمین‌های زراعی می‌باشد، زیرا کشاورزان بی‌زمین و کم‌زمین در جهت تأمین

مایحتاج زندگی خود و خانواده‌شان فشار بیشتری را بر منابع طبیعی و محیط اطراف خود وارد می‌آورند.

جنگل برای روستاییان بعنوان یک منبع درآمدی بسیار مهم تلقی می‌شود، زیرا از آن، جهت پاسخگویی به بسیاری از

نیازهای خود استفاده می‌کنند. از جمله:

^۱. بدری فر، منصور - ۱۳۶۹، ص ۷۱.

ساخت مسکن، کشاورزی، منابع سوختنی و انرژی‌زا و از همه مهم‌تر در تعلیف دام‌هایشان از جنگل بهره‌مند می‌شوند. از مسایل قابل توجه دیگر به هم خوردن تعادل بیولوژیکی بین دام و مراتع جنگلی می‌باشد که بر اثر چرای مفرط دام‌ها باعث از بین رفتن مقدار زیادی از منابع جنگلی و مرتعی درسال‌های اخیر شده است، که نتیجه آن از بین رفتن گونه‌های گیاهی و فرسایش عرصه‌های جنگلی گردیده است. (توکلی، جعفر- ۱۳۸۳، ص ۱۳۰).

طرح «خروج دام از جنگل» که در منطقه کلاردشت مانند بسیاری از نقاط شمال ایران اجرا شد، بدلیل اینکه جابجائی تعداد زیادی خانوار روستایی دامدار جنگل‌نشین را به نواحی پایکوهی و جلگه‌ای و حتی نواحی شهری به همراه داشت، مسائل اقتصادی - اجتماعی فراوانی را موجب شده است و می‌توان از آن جمله مهاجرت، بالا رفتن توقع روستاییان دامدار سابقاً جنگل‌نشین از دولت، تغییر شیوه زندگی از تولید کننده به مصرف کننده، تراکم واحدهای مسکونی و . . . را نام برد.

در این تحقیق سعی شده است که اثرات اقتصادی - اجتماعی طرح «خروج دام از جنگل» در منطقه کلاردشت در قالب مطالعات جغرافیایی بررسی گردد که با توجه به این مطالعات دو فرضیه را می‌توان مطرح کرد:

۱- با اجرای طرح «خروج دام از جنگل» اوضاع اقتصادی و معیشتی دامداران جنگل‌نشین در محدوده مورد مطالعه بهبود یافته است.

۲- با اجرای طرح «خروج دام از جنگل» دسترسی به خدمات اجتماعی و امکانات زیربنایی برای روستاییان دامدار جنگل‌نشین بیشتر شده است.

برای رسیدن به پاسخ فرضیات مطرح شده، سوالات اصلی تحقیق به شرح زیر می‌باشد.

الف: سوالات مربوط به اثرات اقتصادی

۱- درآمد روستاییان دامدار جنگل‌نشین بعد از اجرای «طرح خروج دام از جنگل» به چه میزان می‌باشد؟

۲- درآمد روستاییان دامدار جنگل‌نشین قبل از اجرای «طرح خروج دام از جنگل» به چه میزان بوده است؟

ب: سوالات مربوط به اثرات اجتماعی

۱- برخورداری روستاییان دامدار جنگل‌نشین از خدمات اجتماعی و امکانات زیربنایی قبل از اجرای طرح «خروج دام از جنگل» به چه میزان بوده است.

۲- برخورداری روستاییان دامدار جنگل‌نشین از خدمات اجتماعی و امکانات زیربنایی بعد از اجرای طرح «خروج دام از جنگل» به چه میزان می‌باشد.

اجرای طرح «خروج دام از جنگل» در منطقه کلاردشت اثرات اقتصادی - اجتماعی بر زندگی روستاییان دامدار داشته است. در این تحقیق اهداف مدنظر شامل:

- ارزیابی کلی از نتایج اجرای طرح «خروج دام از جنگل» بر ویژگیهای اقتصادی، اجتماعی منطقه کلاردشت.

- بررسی اثرات تغییر شیوه زندگی روستایی از تولید کننده به مصرف کننده در منطقه کلاردشت.

- ارزیابی تأثیر حذف فعالیت دامداری سنتی به عنوان عامل اصلی تخریب جنگل.
- بررسی و ارزیابی میزان برخورداری روستاییان دامدار از خدمات اجتماعی با اجرای طرح «خروج دام از جنگل» در منطقه مورد مطالعه.
- بررسی اقدامات انجام شده، چالش‌های موجود و ارائه راهکارهای اجرایی طرح «خروج دام از جنگل».
- روش اصلی مطالعات جغرافیایی جمع‌نگری یا کلی‌نگری است. به علت کلی‌نگری و مجموعه‌نگری است که تئوری سیستم‌ها در جغرافیا جلوه مطلوبی پیدا کرده است. در واقع جغرافیا هر قسمت از زمین را به عنوان یک مجموعه مرتبط و با عنوان سیستم‌های فضایی بررسی می‌کند. (مشیری، سید رحیم و آسایش، حسین - ۱۳۸۳، ص ۵۷).
- متداول‌ترین روش‌های کسب اطلاع در زمینه مطالعات جغرافیایی عبارتند از:
 - ۱- استفاده از اسناد و مدارک کتابخانه‌ای
 - ۲- مطالعه میدانی (مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه) (حافظ نیا، محمدرضا - ۱۳۷۷، ص ۱۵۲).
- در جمع‌آوری بخشی از اطلاعات این تحقیق از کتاب‌ها و مقالات علمی - پژوهشی بسیاری که در انتهای تحقیق در بخش منابع و مأخذ ذکر گردیده، استفاده شده است.
- در رابطه با روش مشاهده عینی یا مطالعات میدانی در کلیه مراحل تحقیق بازدید از محدوده مطالعاتی با برنامه‌ریزی و با هدف کسب اطلاعات صورت گرفته است. مصاحبه با افراد کاردان از ادارات مختلف از جمله اداره منابع طبیعی و جهاد کشاورزی، شیلات و خانوارهای مشمول طرح و تماس رودررو با جامعه آماری مورد مطالعه از الزامات دقیق و قابل اعتماد بودن نتیجه این پژوهش می‌باشد که با وسواس خاص پی‌گیری شده است.
- در مرحله جمع‌آوری اطلاعات یک پرسشنامه با سوالات اقتصادی و اجتماعی که مدنظر تحقیق بوده است، تدوین و آماده شد که پس از تکمیل شدن پرسشنامه‌های مورد نظر با استفاده از نرم‌افزارهای Spss, Excel جداول و نمودارهای مربوطه تنظیم و استخراج گردید که در بخش تجزیه و تحلیل داده‌ها در موارد متعدد به آن‌ها استناد می‌گردد.

۲- طرح ساماندهی «خروج دام از جنگل» ۱-۲- طرح «خروج دام از جنگل»

با توجه به اینکه لزوم حفظ جنگل‌های شمال از ابعاد مختلف مورد توجه و عنایت دولت جمهوری اسلامی، اهالی شمال کشور، سایر هموطنان و حتی مراجع بین‌المللی قرار گرفت و همچنین به منظور آزادسازی جنگل از عواملی که مانع زادآوری و تجدید حیات طبیعی آن می‌باشد و فراهم نمودن زمینه‌های متوقف ساختن و یا جلوگیری از خسارت بیشتر به جنگل مقرر می‌شود که کلیه واحدهای دامداری در جنگل (با بیش از ۳۰ واحد دامی) و کلیه آبادی‌های کمتر از بیست خانوار در تمام مناطق جنگلی شمال و همچنین در مناطق حساس و بحرانی خانوارهای با کمتر از ۳۰ واحد دامی و یا آبادی‌های بیش از ۲۰ خانوار همراه با دام‌های موجود آن‌ها پس از تأیید سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری با

بکارگیری کمک‌های دولتی در چارچوب دستورالعمل مربوطه از مناطق جنگلی خارج کردند. بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهند که یکی از مهم‌ترین عوامل تخریب در جنگل‌های شمال ایران دام و جنگل‌نشینان می‌باشند. همچنین به علت عدم رعایت نکات ایمنی از سوی چوپانان و دامداران و جنگل‌نشینان، همه ساله در اثر آتش‌سوزی-های عمدی و غیرعمدی مساحت قابل توجهی از جنگل‌های شمال کشور به کام آتش و نابودی می‌رود. به منظور جلوگیری و کنترل عوامل مخرب و اعمال سیاست‌های علمی و فنی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، طرح ساماندهی «خروج دام از جنگل» را از سال ۱۳۶۹ در شمال کشور به مرحله اجرا درآورده و هم‌اکنون اجرای آن در استان‌های مازندران، گیلان و گلستان ادامه دارد. با توجه به این، طرح می‌خواهد ابعاد مختلف زندگی جنگل‌نشینان را تحت تأثیر قرار دهد که به عنوان طرح توسعه تلقی گردیده است.

در اجرای طرح «خروج دام از جنگل» که با کمک ۵۰ درصد اعتبار بلاعوض دولتی انجام می‌شود، برای دامداران اراضی مناسب و تأسیسات دامداری مدرن تهیه و در اختیار آنان قرار می‌گیرد، حتی به خود جنگل‌نشینان نیز اراضی مناسب و تأسیسات مسکونی واگذار می‌گردد (طرح اسکان تک خانوارهای جنگل‌نشین) تا در صورت تمایل به خارج از جنگل کوچ نمایند. به هر حال طرح اسکان جنگل‌نشینان و نیز طرح تحول سیستم دامداری در واقع یک طرح بلندمدت توسعه و پیشرفت است که دارای دو بعد مهم اقتصادی و اجتماعی می‌باشد. (سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور- ۱۳۷۷، ص ۷ و ۸).

۲-۲- ضرورت اجرای طرح ساماندهی «خروج دام از جنگل»

جنگل یکی از منابع طبیعی مهم تجدید شونده هر کشور و زیربنای توسعه اقتصادی و اجتماعی می‌باشد. نابودی آن فنای سایر سیستم‌های حیاتی مانند آب، خاک و موجودات وابسته به آن‌ها را به همراه خواهد داشت. جنگل در عین اینکه مؤثرترین عامل حیات و اقتصاد کشور است خود بسیار متأثر از دخالت‌های علمی و فنی است. بسی کمال تأسف بر خلاف اصول و معیارهای علمی پذیرفته شده در علم جنگل‌شناسی و جنگل‌داری، جنگل‌های شمال کشور جولانگاه اغنام و احشام و دامداران متعدد بوده و به شیوه بسیار ابتدایی به عنوان چراگاه مورد استفاده و بهره‌برداری قرار می‌گیرد. در حالی که کشورهایی که از نظر جنگل‌داری پیشرفته هستند، دامداری سنتی را در جنگل‌ها ممنوع ساخته و حتی وجود حیات وحش را در یک مجموعه اکوسیستم جنگلی تحت مدیریت در آورده‌اند، تا صدمات وارده به جنگل‌ها به حداقل کاهش یابد. از آنجایی که در جنگل‌های شمال ایران علوفه چندانی برای تغذیه در دسترس دام‌ها نمی‌باشد، لذا خوراک این دام‌ها در جنگل از نهال‌های نورسته که ضامن اصلی تجدید حیات جنگل‌ها هستند و هم‌چنین از سرشاخه‌های درختان جنگلی که توسط دامداران قطع می‌گردند خواهد بود، که خسارات وارده جز مشهود به شرح زیر است.

حداقل هر واحد دامی در مدت اطراق خود روزانه یک نهال را چریده و نابود می‌کند. با توجه به مدت ۹ ماه اطراق دام در جنگل در کل جنگل‌های شمال کشور تعداد نهال از بین رفته بالغ بر ۱۶۱/۰۰۰/۰۰۰ نهال می‌باشد که ارزش تولید

و غرس آن در حال حاضر ۱۱۶/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال می‌باشد و علاوه بر آن دامداران جهت پخت و پز و ایجاد گرما در سرای دامداری سالیانه حدود ۲/۸۰۰/۰۰۰ مترمکعب چوب هیزمی که گاه‌گاه تنه‌های صنعتی نیز می‌باشد استفاده نموده و ۱۷۰/۰۰۰ مترمکعب چوب سرپای صنعتی نیز برای تعمیرات و برپایی سراها و اصطبل‌های دامداری از جنگل بهره‌برداری می‌نمایند.

از طرفی با توجه به رشد جنگل‌های شمال کشور که در حال حاضر حدود ۳/۹۰۰/۰۰۰ مترمکعب در سال برآورد می‌گردد مقدار برداشت به وسیله دامداران $۲/۹۷۰/۰۰۰ = ۱۷۰/۰۰۰ + ۲/۸۰۰/۰۰۰$ مترمکعب و بهره‌برداری صنعتی طرح-های در دست اجراء در حال حاضر به میزان ۲/۰۰۰/۰۰۰ متر مکعب در سال است. بنابراین حجم کل برداشت از جنگل‌های شمال کشور بدون احتساب چوب قاچاق جمعاً سالیانه ۴/۹۷۰/۰۰۰ مترمکعب است و این امر نشان می‌دهد به جای بهره‌برداری به اندازه رشد جنگل که در بالا به آن اشاره شد بطور دائم از ذخیره یا موجودی جنگل مصرف می‌گردد.

ضمناً وجود دام در جنگل‌ها با توجه به ازدیاد جمعیت و افزایش تعداد دام و تنگ شدن عرصه اطرافگاهها و تقسیم عرصه جنگل‌ها به عنوان چراگاه بین وراث باعث گردید که تک خانوارها به شدت در سایر سطوح جنگل‌ها پراکنده گردند، به طوری که از ۳۴۰۱ پارچه آبادی داخل جنگل‌ها ۱۴۴۲ پارچه یعنی ۴۲٪ یک تا پنج خانوارند که ناشی از همین علت است.

نکته مهم قابل ذکر است که دامداران ضمن اینکه در محرومیت شدید از جهت امکانات بهداشتی درمانی - رفاهی و آموزشی به سر برده برای حداقل امرار معاش به فعالیت دامداری می‌پردازند ولی تولیدات آنان نیز به علت بهره‌دهی ناپیچ دام، بازدهی کم وسایل تولید، هزینه گزاف خرید و حمل علوفه به جنگل و عدم دسترسی به بازار برای فروش محصولات دامی و تعدد نیروی کار و افزایش دستمزدها اقتصادی نبوده و با اثرات تخریبی آن نیز قابل مقایسه نیست. بنابراین برای نجات جنگل از ویرانی و نیستی و تحول در سیستم دامداری بسیار کهنه و افزایش تولیدات دامی و درآمد دامدار و مهیا نبودن امکانات بهداشتی - درمانی، آموزشی و رفاهی طرح تحول سیستم دامداری یا ساماندهی «خروج دام از جنگل» برای مدیریت صحیح این جنگل‌ها یک ضرورت شناخته شده است. (سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور- ۱۳۷۷، ص ۱۴ و ۱۵).

۲-۳- اهداف طرح ساماندهی «خروج دام از جنگل»

طرح ساماندهی «خروج دام از جنگل» در واقع طرح توسعه منطقه‌ای می‌باشد. این طرح علاوه بر رشد اقتصادی، شاخص‌های دیگر توسعه را نیز در بردارد، در این طرح رشد اقتصادی شامل افزایش موجود و رویش جنگل به دلیل حذف عوامل تخریب ناشی از حضور دام و خانوارهای پراکنده جنگل‌نشین از یک طرف و افزایش تولیدات دامی و

کشاورزی با توجه به اصلاح نژاد دام و بهسازی امور زراعی با استفاده از ماشین‌آلات در منطقه جدید از طرف دیگر می‌باشد که نهایتاً موجب افزایش درآمد ملی بر پایه تولید و توزیع مناسب آن می‌گردد.

بعد دیگر این تحول بهبود بخشیدن به زندگی دامداران و خانوارهای اسکان یافته در خارج از منطقه جنگلی است.

بنابراین مجموع اهداف را می‌توان در دو بعد دسته‌بندی کرد:

الف: بعد اجتماعی: شامل دسترسی به امکانات آموزشی که در حال حاضر بدلیل شغل پرتحرک دامداری و پراکندگی خانوارهای جنگل‌نشین موجب عدم دسترسی این قشر به امکانات آموزشی می‌باشد.

۱. سهولت دسترسی به امکانات بهداشتی، رفاهی و خدماتی (درمانگاه، حمام، بیمارستان، برق و ارتباطات و . . .)،

۲. رشد شخصیت اجتماعی و فرهنگی جنگل‌نشینان به‌علت استفاده بیشتر از وسایل ارتباط جمعی.

ب: بعد اقتصادی شامل:

۱- ایجاد زمینه‌های مناسب به منظور اصلاح و احیاء و بهره‌برداری علمی از جنگل جهت دستیابی به نقطه نظرات

ذیل:

- بهره‌برداری مستمر از جنگل‌ها با حفظ سرمایه اولیه و تولید بیشتر،

- حفظ و گسترش گونه‌های مرغوب بومی و ایجاد توده‌های جنگلی با کیفیت بهتر،

- ترمیم و بازسازی نقاط خالی و مخروبه بعد از تخلیه دامداران جنگل‌نشین،

- استفاده حداکثر از توان تولید داخلی در جهت خودکفایی و کاهش خروج ارز،

- ایجاد بازار کار و اشتغال،

- ازدیاد درآمد ساکنین روستاهای مجاور جنگل،

- ایجاد و گسترش کارخانجات و کارگاه‌های منابع وابسته به چوب،

۲- تحول شیوه دامداری سنتی به شیوه اصولی و دامداری وابسته با تبدیل دامداری‌های معیشتی به دامداری‌های تجاری

به منظور دستیابی به موارد زیر:

- افزایش تولید مثل و گوشت با استفاده از جایگزینی دام‌های اصلاح شده به جای دام‌های بومی،

- افزایش درآمد دامداران به لحاظ عرضه تولیدات دامی بیشتر با کیفیت بهتر،

- امکان دسترسی و استفاده از خدمات دامپزشکی و دامپروری در نتیجه کاهش تلفات دام از طریق تغذیه و بهداشت

مناسب،

- عرضه آسان و بیشتر تولیدات دامی به بازار مصرف و در نتیجه تغذیه بهتر که این امر در سلامتی جامعه تأثیر

بسزایی دارد. (سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور- ۱۳۷۷، ص ۲۷ و ۲۸).

۳- معرفی منطقه مورد مطالعه ۳-۱- اوضاع طبیعی کلاردشت

کلاردشت در گذشته «کلار» (kalar) خوانده می‌شد و کلار نام شهر و قلعه‌ای باستانی در محدوده کلاردشت امروزی بود. (کلمه کلار نیز آنگونه که در فرهنگ فارسی آمده و به فتح «ک» به معنی غوک و وزغ می‌باشد). (فقیه نصیری، تهمورث - ۱۳۸۳، ص ۷)

کلاردشت در ۳۶ درجه و ۲۹ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۶ دقیقه طول شرقی واقع شده است. کلاردشت از شمال به شهرستان چالوس، از شرق به دهستان کجور، از غرب به دهستان سه هزار تنکابن و از جنوب به خط الرأس سلسله جبال البرز محدود است.

کلاردشت منطقه‌ای کوهستانی با وسعتی در حدود ۱۵۰۹ کیلومتر مربع در غرب استان مازندران واقع شده است و مرکز آن شهر کلاردشت در ۵۰ کیلومتری جنوب غربی شهرستان چالوس می‌باشد.

کلاردشت شامل سه دهستان می‌باشد. دهستان (کلاردشت) با وسعتی در حدود ۶۰۰ کیلومتر مربع شامل دشتی با ۱۳ کیلومتر طول و ۱۰ کیلومتر عرض و محصور در میان کوه‌ها و جنگل‌ها در دامنه شمالی توده معروف تخت سلیمان از سلسله جبال البرز است. این دشت دارای شیبی ملایم است و شهر کلاردشت یا (حسنکیف) نیز در این دهستان واقع شده است. (صلاحی‌نژاد، علی - ۱۳۷، ص ۱۶).

دهستان دیگری که در منطقه کلاردشت وجود دارد، دهستان بیرون‌بشم (بیرون‌بشم به معنی مصون از سرما و یخبندان است) که از گردونه معروف بشم تا مرزن‌آباد را شامل می‌شود و دارای چهره تقریباً ناهموار با زمین‌های با شیب تند می‌باشد و در بین دشت کلاردشت و قسمت مرکزی کلاردشت واقع شده است. منطقه بیرون‌بشم نسبت به دیگر نقاط منطقه از ارتفاع کمتری برخوردار است.

دهستان کوهستان یکی دیگر از دهستان‌های کلاردشت می‌باشد که از جنوب شهر مرزن‌آباد شروع و تا خط الرأس ارتفاعات جنوبی منطقه را در برمی‌گیرد که در سلسله جبال البرز بیانگر برجسته‌ترین و صعب‌العبورترین ارتفاعات می‌باشد که اکثر نقاط آن کوهستانی و ناهموار بوده و روستاها و آبادی‌های آن در دامنه کوه‌ها بنا شده است که شامل دو قسمت شرقی و غربی است.

بخش کلاردشت از توابع شهرستان چالوس به مرکزیت شهر چالوس است.

با وجود بیش از ۴۵ قله بالای ۴۰۰۰ متر ارتفاع نمونه‌های کم‌نظیری از عظمت، صلابت و زیبای رشته‌کوه‌های البرز در کلاردشت به نمایش درآمده است. این قله‌ها پس از دماوند (با ۵۶۷۱ متر ارتفاع) در شمار مرتفع‌ترین قله‌های البرز شناخته می‌شوند.

یکی از پدیده‌های مرفولوژیکی کلاردشت، وجود یخچال‌های بزرگ طبیعی است. در میان شماری از کوه‌های مرتفع کلاردشت یخچال‌های طبیعی و دائمی وجود دارد که پس از گذشت ده‌ها میلیون سال هم‌چنان ناآرامند. یکی از

مهم‌ترین این یخچال‌ها «علم‌چال» نام دارد که دارای ۳۰۰۰ متر طول و ۷۵۰ متر عرض و ۸۰ متر عمق می‌باشد. (حریریان، محمود - ۱۳۵۹، ص ۱۰۰).

بخش کلاردشت به دلیل موقعیت جغرافیایی اعم موقعیت مطلق و نسبی، وجود کوه‌های مرتفع، شرایط پوشش گیاهی، موقعیت کوهستانی و اتصال به سلسله جبال البرز و نزدیکی به دریای خزر از اقلیم معتدل کوهستانی برخوردار می‌باشد و از نظر ضریب خشکی جزء اقلیم نیمه مرطوب به حساب می‌آید.

جنس خاک کلاردشت از نظر تقسیم بندی خاکها و روند تکامل آنها جزء خاکهای تکامل یافته می‌باشد و در سطح زمین بصورت دانه‌ای و در طبقات پایینی بصورت مکعبی و منشورهای متوسط دیده می‌شود.

این واحد جغرافیایی (کلاردشت) پوشیده از جنگل است و در محدوده آن دشت‌های حاصلخیزی همچون دشت کلاردشت وجود دارد که در ارتفاعات عمدتاً از جنگل‌های انبوه پوشیده شده است و با قطع درختان جنگل در دامنه‌ها و دره‌ها، زمین‌های زراعتی دیم ظاهر شده‌اند.

مهم‌ترین رودهای منطقه کلاردشت سردآبرود و رود چالوس می‌باشد. دریاچه ولشت یا سما با وسعتی در حدود ۲۰ هکتار در ارتفاع ۱۰۵۰ متری و در نزدیکی دهکده سما واقع شده است و یکی از ۱۰ دریاچه آب شیرین در ایران به شمار می‌آید.

در کلاردشت چشمه‌های زلال و سرد متعددی یافت می‌شود که در کوه‌ها و جنگل‌ها و در حاشیه روستاها پراکنده‌اند و برای آبیاری مزارع و باغ‌ها و نیز آب آشامیدنی اهالی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند.

کلاردشت که محصور بین قله مرتفع سلسله جبال البرز از یک سو و جلگه آبرفتی ساحلی دریای خزر از سوی دیگری می‌باشد، یک منطقه‌ی کوهستانی جنگلی است که با وجود جنگل‌های مصنوعی و طبیعی فراوان، زیبایی و طراوت خاصی را در فصول مختلف دارا است. (صلاحی‌نژاد، علی - ۱۳۷۷، ص ۴۲).

۳-۲- اوضاع جمعیتی و اجتماعی کلاردشت

در کلاردشت دو طایفه «گیل و ایل» وجود دارند.

در تاریخ طبرستان سید ظهیرالدین آمده است «گیل یا گیلک» نام سکنه بومی گیلان، یعنی مردم جلگه ساحلی و دریاست و این جماعت همان‌ها هستند که بعضی از نویسندگان قبل از اسلام، ایشان را گیل یا جیل نوشته‌اند، به همین جهت سکنه‌ی اصلی کلاردشت را «گیل» می‌گویند و در مقابل دسته‌ی دیگری را که طوایف خارجی و غیر اهل بلد هستند و توسط سلاطین وقت از خارج از منطقه کوچانده و به اینجا آورده شده‌اند را «ایل» می‌نامند. در منطقه کلاردشت ۲۰۰۳۶ نفر در نقاط روستایی زندگی می‌کنند که دارای ۹۹۷۳ خانوار روستایی می‌باشد. طرح «خروج از جنگل» مطابق الگوی استانی در سه دهستان کوهستان، بیرون‌بشم و کلاردشت اجرا شده است.

۳-۳- اوضاع اقتصادی کلاردشت

فعالیت‌های اقتصادی کلاردشت به سه بخش کشاورزی، صنعت و خدمات تقسیم می‌گردد.

بطور کلی در کلاردشت فقدان زمینه‌های گسترش کمی و کیفی بخش کشاورزی بالطبع اولویت توجه و سرمایه‌گذاری احتمالی را به بخش‌های دیگر معطوف می‌کند.

این امر ناشی از شرایط طبیعی و اقلیمی منطقه می‌باشد که بواسطه کوهستانی بودن آن و میانگین پایین دما و نیز پایین بودن رطوبت نسبی در مقایسه با نوار ساحلی دریای خزر، کشت محصولات چوبی چون برنج، و چای و مرکبات را غیرممکن ساخته است و پرداختن به کشت گندم و جو بعنوان مهمترین فعالیت کشاورزی و آن هم با روش سنتی و نیمه‌سنتی و بازدهی اندک که بسیار کمتر از حد نیاز منطقه به ارقام فوق می‌باشد، عملاً فعالیت‌های کشاورزی را محدود و غیراقتصادی ساخته است.

در کلاردشت دامداری یکی از فرصت‌های شغلی مهم می‌باشد که طبیعت در اختیار مردم این نواحی قرار داده است. وجود جنگل‌ها و مراتع وسیع در این منطقه از زمان‌های بسیار دور افرادی را جذب این منطقه کرده است. استفاده از جنگل در مصارف مختلف از جمله تهیه هیزم جهت سوخت، تهیه چوب جهت مصارف ساخت و ساز، استفاده از چوب جنگل جهت فروش و کسب درآمد و مهم‌تر از همه استفاده از جنگل و مراتع جهت تعلیف دامها سابقه خیلی زیادی در منطقه کلاردشت دارد. و موضوع مهمی را که باید به این مسائل اضافه کرد، قطع درختان جنگلی و تبدیل اراضی جنگلی به اراضی زراعی جهت کشت و زرع می‌باشد. (فقیه نصیری، طهمورث - ۱۳۸۳، ص ۶۳).

بنابراین وجود یک برنامه‌ریزی درست و صحیح در زمینه عملیات زیربنایی، استفاده از تکنولوژی مناسب، ایجاد برنامه‌های آبخیزداری، افزایش قابلیت بهره‌دهی منابع که منطبق با شرایط جغرافیایی منطقه کلاردشت باشد و اهداف توسعه‌ای را بدنبال داشته باشد، ضروری به نظر می‌رسد.

۴- ارزیابی و تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

جنگل یکی از بزرگترین هدیه‌های الهی برای بشریت است. این منبع به لحاظ قابلیت تجدید و مزایای عدیده دیگری که در زمینه‌های ایجاد تعادل اکولوژیکی، حفظ خاک، تغذیه سفره‌های آب زیرزمینی و تنظیم جریان آب‌های سطحی بعنوان زیربنا و پشتوانه کشاورزی، تولید چوب برای سوخت، تأمین ماده اولیه مورد نیاز صنایع چوب و کاغذسازی، ایجاد اشتغال، حفظ و سالم‌سازی محیط زیست دارد از سایر منابع طبیعی برتر می‌باشد. بر این اساس ارزش‌های مستقیم و غیرمستقیم جنگل را در پیشرفت اقتصادی و نقش آن را بعنوان زیربنای توسعه پایدار کشورهای در حال توسعه نباید دست کم و نادیده گرفت.

طرح «خروج دام از جنگل» یکی از طرح‌های مناسب در جهت حفظ منابع جنگلی می‌باشد که باید در نقاط دیگر نیز تداوم یافته تا به اهداف مورد نظر دست یابد. این طرح در اجرا برخی از نقاط ضعف خود را آشکار ساخت که از مهم‌ترین آن‌ها ازدست دادن شغل و افزایش نرخ بیکاری و مسائل معیشتی و اشتغال خانواده‌های مشمول این طرح می‌باشد و ممکن است ضمن بازگشت خانوارهای جنگل‌نشین به محل سکونت قبلی باعث هدررفتن منابع مالی هزینه شده، ادامه روند تخریب جنگل و ... شود.

در این قسمت جهت آشنایی بیشتر با اثرات اقتصادی - اجتماعی طرح « خروج دام از جنگل » در کلاردشت به تجزیه و تحلیل سوالات مهم مندرج در پرسشنامه که بر حسب جداول توزیع فراوانی های مطلق، درصدی و تجمعی تهیه گردیده است می پردازیم. زیرا با مطرح شدن سوالات متفاوت، پاسخ های متعددی را در طیف های مختلف بدست آورده ایم که وضعیت اقتصادی - اجتماعی روستاییان دامدار را قبل و بعد از اجرای طرح «خروج دام از جنگل» نشان می دهد.

سوال ۱: عامل پذیرش زندگی در شرایط جدید با ساختار تازه از دیدگاه افراد چگونه است؟

جدول ۱: عامل پذیرش شرایط تازه

عوامل	فراوانی مطلق	درصد / فراوانی	تجمعی درصدی
کاملاً اجباری	۱۹	۲۶/۰۳	۲۶/۰۳
کاملاً اختیاری	۱۰	۱۳/۶۹	۳۹/۷۲
تقریباً اجباری	۳۳	۴۵/۲۲	۸۴/۹۴
تقریباً اختیاری	۱۱	۱۵/۰۶	۱۰۰
جمع	۷۳	٪۱۰۰	---

منبع: مطالعات میدانی نگارنده

بر پایه‌ی نظر سنجی های بعمل آمده در این زمینه، می توان گفت که ۷۱٪ از روستاییان دامدار معتقدند که شرایط جدید کار و زندگی آنها تقریباً یا کاملاً اجباری بوده است که در غیر این صورت ترجیح می دادند با همان شرایط قبلی به فعالیتهای دامداری خود بپردازند. و ۲۹٪ افراد مورد بررسی بر این باورند که شرایط بعد از اجرای طرح « خروج دام از جنگل » را تقریباً یا کاملاً اختیاری قبول کرده اند. که البته کارشناسان اجرای طرح «خروج دام از جنگل» به پذیرش صد درصدی طرح توسط دامداران معتقد می باشند.

سوال ۲: عوامل موثر در مهاجرت روستاییان محدوده مورد مطالعه چه می باشد؟

جدول ۲: عوامل موثر در مهاجرت

میزان مهاجرت	فراوانی مطلق	فراوانی درصدی	فراوانی تجمعی درصدی
طرح خروج دام از جنگل	۴۴	۶۰/۲۷	۶۰/۲۷
نبود امکانات رفاهی	۲۵	۳۴/۲۵	۹۴/۵۲
نبود آب کافی	۴	۵/۴۸	۱۰۰
جمع	۷۳	۱۰۰	---

منبع: مطالعات میدانی نگارنده

بر مبنای یافته های به دست آمده در منطقه مورد مطالعه ، ۶۰/۲۷ درصد از افراد روستایی دامدار، طرح « خروج دام از جنگل » را علت اصلی مهاجرت معرفی کردند و ۳۴/۲۵ درصد نبود امکانات رفاهی را در محل زندگیشان عامل مهاجرت می دانند و ۵/۴۸ درصد نیز کمبود آب را علت مهاجرت معرفی کرده اند. با توجه به اینکه در بخش های قبلی ثابت گردید که قبول و پذیرش طرح « خروج دام از جنگل » توسط دامداران اجباری می باشد. همین گزینه یعنی طرح « خروج دام از جنگل » در این بخش نیز علت اصلی مهاجرت دامداران قلمداد می گردد.

سوال ۳- کدام یک از جنبه های زیر شیوه زندگی فعلی را دربر می گیرد ؟

جدول ۳- شیوه زندگی

جنبه ها	فراوانی مطلق	فراوانی درصدی	فراوانی تجمعی درصدی
تولید کننده	۳	۴	۴
مصرف کننده	۴۲	۵۷/۵۹	۶۱/۵۹
هر دو	۲۸	۳۸/۴۱	۱۰۰
جمع	۷۳	۱۰۰	---

منبع: مطالعات میدانی نگارنده

با توجه به یافته های پژوهش ، در این زمینه می توان گفت نزدیک به ۶۰ درصد از جامعه آماری مورد بررسی در این تحقیق ، خود را با اجرای طرح « خروج دام از جنگل » مصرف کننده می دانند و ۳۸/۳۴ درصد خود را جزء تولید کنندگان و مصرف کنندگان به حساب می آورند که علت اصلی مبنی بر تولید کننده بودن آنها، موقعیت گردشگری منطقه می باشد که از این طریق شغل های کاذبی به وجود می آید که درآمد زیادی نصیب شان می گردد. ۴ درصد از افراد نیز خود را کاملاً تولید کننده و پرورش دهنده دام معرفی کرده اند. این افراد کسانی هستند که وضعیت دامداریشان با اجرای طرح « خروج دام از جنگل » کمی رونق یافته است و در کنار دامداری به پرورش مرغ و طیور و پرورش زنبور عسل نیز می پردازند.

سوال ۴- نحوه نگرستن سایر افراد نسبت به دامداران مشمول طرح چگونه است ؟

جدول ۴- نحوه نگرش سایر افراد به دامداران مشمول طرح

نگرش	فراوانی مطلق	فراوانی درصدی	فراوانی تجمعی درصدی
خوب	۸	۱۰/۹۵	۱۰/۹۵
بد	۲۴	۳۲/۸۷	۴۳/۸۲
رضایت بخش	۱۸	۲۴/۶۶	۶۸/۴۸
ناراحت کننده	۲۳	۳۱/۵۲	۱۰۰
اظهار نشده	---	---	---
جمع	۷۳	۱۰۰	---

منبع: مطالعات میدانی نگارنده

بر پایه نظرسنجی های بعمل آمده در این مورد ، می توان گفت که ۶۴ درصد از مضمولین طرح ، نگرش سایر افراد را نسبت به خود بد و ناراحت کننده می دانند و ۳۶ درصد دیگر نگرش خوب و رضایت بخش در این زمینه دارند. در مجموع می توان گفت که نگرش منفی نسبت به دامداران مضمول طرح باعث می شود که سایر دامداران که هنوز تحت پوشش طرح قرار نگرفته اند از پذیرش آن بطور اختیاری خودداری کنند.

سوال ۵- درجه تاثیر دامداری سنتی در تخریب جنگل ها و مراتع از دیدگاه روستاییان دامدار به چه میزان می باشد؟

جدول ۵- نقش دامداری سنتی در تخریب جنگل

درآمد (ریال)	فراوانی مطلق	فراوانی درصدی	فراوانی تجمعی
بی تاثیر	۱	۱/۳۶	۱/۳۶
کم تاثیر	۳۵	۴۷/۹۵	۴۹/۳۱
متوسط	۱۳	۱۷/۸۱	۶۷/۱۲
زیاد	۱۷	۲۳/۲۹	۹۰/۴۱
خیلی زیاد	۷	۹/۵۹	۱۰۰
جمع	۷۳	۱۰۰	---

منبع: مطالعات میدانی نگارنده

طبق یافته های موجود در این زمینه ، ۶۷ درصد از عناصر نمونه آماری معتقدند که حداکثر تاثیر دامداری سنتی در تخریب جنگل ها و مراتع ها ۵۰ درصد می باشد و ۳۳ درصد به تاثیر ۷۵ تا ۱۰۰ درصدی تخریب جنگل از طریق تعلیف بیش از حد دامها در جنگل ها و مراتع معتقد می باشند. نظر کارشناسان منابع طبیعی نیز همین می باشد زیرا آنها یکی از مهمترین علل تخریب جنگل های منطقه مورد مطالعه را چرای دامها در جنگل می دانند.

سوال ۶- وضعیت درآمد خانوار قبل از مهاجرت از شیوه زراعت چه مقدار بوده است ؟

جدول ۶- درآمد از شیوه زراعت

درآمد (ریال)	فراوانی مطلق	فراوانی درصدی	فراوانی تجمعی درصدی
-۱۰۰۰۰۰۰	۲۱	۲۸/۷۶	۲۸/۷۶
۱۰۰۰۰۰۰	۱۳	۱۷/۸۲	۴۶/۵۸
۱۰۰۰۰۰۰-۱۵۰۰۰۰۰	۱۶	۲۱/۹۲	۶۸/۰۵
۱۵۰۰۰۰۰-۲۰۰۰۰۰۰	۶	۸/۲۲	۷۶/۷۲
بالای ۲/۰۰۰/۰۰۰	۱۷	۲۳/۲۸	۱۰۰
جمع	۷۳	۱۰۰	---

منبع: مطالعات میدانی نگارنده

در منطقه مورد مطالعه به علت کوهستانی و ناهموار بودن و اقلیم سرد و ... زراعت از رونق زیادی برخوردار نمی باشد . بنابراین ضعیف بودن زراعت در این منطقه رابطه ای مستقیم با طرح « خروج دام از جنگل » ندارد ، اما بی تاثیر هم نبوده است طبق نتایج حاصله ۷۰ درصد از افراد درآمد پایینی از طریق زراعت کسب می کردند و ۳۰ درصد درآمد نسبتاً بالاتری داشته اند که عمدتاً این افراد به کشت و زرع کم بازده مشغول بوده اند.

سوال ۷- وضعیت درآمد ماهیانه خانوار قبل از مهاجرت از طریق دامداری به چه میزان بوده است؟

جدول ۷- درآمد از طریق دامداری

درآمد(ریال)	فراوانی مطلق	فراوانی درصدی	فراوانی تجمعی درصدی
۵۰۰۰۰۰ - ۱۰۰۰۰۰۰	۱۹	۲۶/۰۳	۲۶/۰۳
۱۰۰۰۰۰۰ - ۱۵۰۰۰۰۰	۱۷	۲۳/۲۹	۴۶/۵۸
۱۵۰۰۰۰۰ - ۲۰۰۰۰۰۰	۱۹	۲۶/۰۳	۶۸/۰۵
۲۰۰۰۰۰۰ - ۲۵۰۰۰۰۰	۶	۸/۲۲	۷۶/۷۲
بالای ۲۵۰۰۰۰۰	۱۲	۱۶/۴۳	۱۰۰
جمع	۷۳	۱۰۰	---

منبع: مطالعات میدانی نگارنده

نتایج آماری موجود در زمینه درآمد روستاییان دامدار قبل از اجرای طرح «خروج دام از جنگل» نشان می‌دهد که نزدیک به ۷۵ درصد از افراد درآمدی تا سقف ۲/۰۰۰/۰۰۰ ریال از طریق دامداری بدست می‌آوردند و این افراد معتقداند که اجرای طرح «خروج دام از جنگل» باعث کاهش درآمد آنها گردیده و مشکلات اقتصادی عدیده ای را برایشان بوجود آورده است.

سوال ۸- چه تعدادی از دامداران در قبال خروج دام از جنگل پول نقد دریافت کرده اند؟

جدول ۸- دریافت پول نقد در قبال خروج دام از جنگل

پاسخ‌ها	فراوانی مطلق	فراوانی درصدی	فراوانی تجمعی
بله	۵۷	۷۸/۳۵	۷۸/۳۵
خیر	۱۱	۱۵/۲۷	۹۳/۶۲
اظهار نشده	۵	۶/۳۸	۱۰۰
جمع	۷۳	۱۰۰	

منبع: مطالعات میدانی نگارنده

طبق جدول ۸ ملاحظه می‌شود که ۷۸ درصد افراد مشمول طرح «خروج دام از جنگل» پول دریافت کرده اند.

سوال ۹- چه تعدادی از دامداران در قبال خروج از جنگل زمین دریافت کرده اند؟

جدول ۹- دریافت زمین در قبال «خروج دام از جنگل»

پاسخ‌ها	فراوانی مطلق	فراوانی درصدی	فراوانی تجمعی
بله	۱۶	۲۲/۳۹	۲۲/۳۹
خیر	۵۲	۷۱/۲۳	۹۳/۶۲
اظهار نشده	۵	۶/۳۸	۱۰۰
جمع	۷۳	۱۰۰	

منبع: مطالعات میدانی نگارنده

همان طور که در جدول ۹ مشاهده می‌شود ۲۲ درصد از دامداران مشمول طرح در منطقه مورد مطالعه زمین دریافت

کرده اند .

۵- نقاط ضعف

با وجود اینکه بیش از ۱۰ سال از اجرای طرح «خروج دام از جنگل» می‌گذرد و مشکلات و نقاط ضعف آن آشکار

گردیده است هنوز مسئولین مربوطه اقدامات اساسی در جهت رفع آن انجام نداده‌اند.

مهم‌ترین نقاط ضعف طرح «خروج دام از جنگل» عبارتند از:

- ۱- توسعه اراضی زراعی در مناطق شیب‌دار و زراعت کم بازده.
- ۲- چرای دام در برخی از نقاط جنگلی و ادامه دامداری سنتی.
- ۳- نداشتن شغل دائمی و مستمر.
- ۴- پایین بودن میزان درآمد.
- ۵- کامل نشدن طرح «خروج دام از جنگل» در منطقه کلاردشت.

- بر اساس بند الف ماده ۶۹ مقدر گردید تا پایان برنامه چهارم توسعه اقتصادی - اجتماعی ۷۰٪ دام باقی مانده در جنگل‌های شمال کشور خارج گردد. با توجه به عملکرد طرح «خروج دام از جنگل» در حوضه مازندران و شهرستان چالوس می‌بایست تا پایان سال ۱۳۸۳ تعداد ۳۱۰/۰۰۰ واحد دامی از جنگل خارج گردد. لذا با رویکردی به تعداد کل دام‌های موجود در جنگل اداره کل منابع طبیعی غرب مازندران (نوشهر) که بر اساس آمار اقتصادی - اجتماعی سال ۱۳۶۴، ۷۴۷/۳۱۰ واحد دامی می‌باشد. فقط ۱۵۳/۰۰۰ واحد دامی از جنگل خارج گردیده است. یعنی ۱۳ درصد از اهداف برنامه تحقق یافته است که به هیچ وجه دارای توجیه علمی و اقتصادی نمی‌باشد. چرا که با طولانی شدن مدت اجرای طرح علاوه بر افزایش میزان تخریب توسط دام و دامداران در جنگل، طرح‌های مدیریتی وابسته به طرح‌های جنگلداری و مجریان طرح مسکوت مانده و قادر به اجرای دقیق مصوبات طرح‌های جنگلداری نمی‌باشد.

۶- نقاط قوت

جهت احیاء و حفظ منابع جنگلی در شمال کشور یکی از طرح‌های مهم بی‌شک طرح «خروج دام از جنگل» می‌باشد که مهم‌ترین اهداف این طرح عبارتند از:

- ۱- احیاء جنگل و توسعه نهال‌کاری.
- ۲- حفاظت از منابع جنگلی.
- ۳- خارج کردن تعداد زیادی دام از جنگل.
- ۴- خارج کردن روستاییان دامدار از جنگل.
- ۵- اسکان و دادن برخی امکانات زیربنایی و خدمات به روستاییان دامدار (سابقاً) جنگل‌نشین در محل‌های جدید در روند محرومیت‌زدایی.

۶- دادن زمین به روستاییان دامدار در قبال خروج دام از جنگل.

۷- دادن پول به روستاییان دامدار در قبال خروج دام از جنگل.

اجرای طرح «خروج دام از جنگل» باعث حفاظت و احیاء منابع جنگلی شده و موجب تقویت آب‌های زیرزمینی و خاک می‌شود و بیشتر از فرسایش خاک جلوگیری می‌کند که تمام این‌ها نقاط قوت طرح را آشکار می‌سازد. یکی دیگر

از نقاط قوت مهم طرح «خروج دام از جنگل» محرومیت‌زدایی می‌باشد. زیرا در مناطقی که دامداران جنگل‌نشین از جنگل خارج شدند در جای دیگر که اسکان یافته‌اند، از امکانات زیربنایی و خدمات آموزشی و بهداشتی برخوردار شده‌اند. البته از طرف دیگر از دست دادن شغل و درآمد برخی از دامداران از نقاط ضعف طرح محسوب می‌گردد. بدون تردید طرح «خروج دام از جنگل» به عنوان طرحی که فرصت اجرا پیدا کرده است، بسیار خوب می‌باشد، زیرا در عمل برخی از نقص‌ها و نارسایی‌ها آشکار شد که می‌توان با برنامه‌ریزی درست و صحیح مشکلات پیش آمده را برطرف کرد.

نتیجه‌گیری

چشم‌اندازهای روستایی در ایران با همه سابقه و قابلیت خود نتوانسته‌اند زمینه و بستر مناسبی جهت ماندگاری جمعیت در خود فراهم آورند. کاهش اعتبار روستاها در ابعاد مختلف طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حتی کالبدی دلیلی بر این ادعاست. (بدری فر، منصور و قنبری، نوذر، ۱۳۸۴، ص ۳۷).

در منطقه مورد مطالعه با اجرای طرح «خروج دام از جنگل» تعداد زیادی از روستاییان دامدار، دام‌های خود را از دست دادند و حرفه دامداری را کنار گذاشتند و نداشتن شغل و درآمد ماهیانه مشکل اقتصادی را برای آن‌ها به ارمغان آورد که به مرور زمان مشکلات دیگری را به دنبال داشته است. عده‌ای از آن‌ها نیز با خروج دام از جنگل بعلت کمبود دام و زمین نمی‌توانند حداقل مایحتاج زندگی خود را تامین کنند که این مسئله را دلیل بر بازگشت خود و دام‌هایشان به جنگل قلمداد می‌کنند که متأسفانه درگیری‌های زیادی را بین دامداران و مجریان طرح بوجود می‌آورد.

با توجه به مصاحبه‌های پی در پی با دامداران روستایی که در منطقه کلاردشت توسط نگارنده بعمل آمده به این نتیجه می‌توان دست یافت که روستاییان دامدار هر چند که بعد از اجرای طرح «خروج دام از جنگل» زمین و یا پول نقد دریافت کرده‌اند و نیز خانوارهایی که از جنگل خارج شده‌اند و در جای دیگری اسکان یافته‌اند و از امکانات بیشتری برخوردار هستند و لیکن میل باطنی آن‌ها بازگشت به وضعیت گذشته می‌باشد و ترجیح می‌دهند مشکل گذشته دامداری سنتی را با همان شیوه و رنج فراوان از سر گیرند تا اینکه در محیط‌های جدید و مدرن، وضعیت بهتری از نظر برخورداری از خدمات آموزشی، بهداشتی داشته باشند. زیرا این مردمان، انسان‌های شریف و قانع می‌باشند که دوست دارند از دسترنج خود روزی خود و خانواده‌شان را تامین کنند. آن‌ها می‌خواهند دام‌های خود را در طویله‌هایی که خود از چوب جنگل ساخته‌اند نگهداری کنند و از سرشاخه‌های درختان جنگلی جهت تعلیف دام‌ها استفاده کنند و با فروش محصولات لبنی، گوشت دام‌ها و دیگر فرآورده‌های دامی امرار معاش کنند. هدف این عزیزان در هر صورت حفظ دام و شیوه دامداری سنتی می‌باشد. از طرف دیگر مصاحبه‌های توسط نگارنده با مسئولین و مجریان طرح «خروج دام از جنگل» انجام پذیرفته است که آن‌ها مهمترین عامل تخریب و از بین رفتن جنگل و منابع موجود در آن را دام و انسان دامدار می‌دانند و معتقد هستند که محرومیت‌زدایی و کم کردن رنج روستایی‌های دامدار بعد از احیاء جنگل از مهم‌ترین

اهداف طرح می‌باشد و معتقدند با توجه به آمارهای موجود فقط ۴ درصد از دام‌های موجود در کشور در جنگل‌های شمال کشور وجود دارند و این در حالی است که ۹۰ درصد جنگل‌های تجارتي در شمال کشور قرار دارد. آیا می‌توان ۹۰ درصد جنگل‌ها را فدای ۴ درصد از دام‌ها کرد؟

پیشنهادها

- ۱- ایجاد زمینه‌های شناخت فرهنگ بنیادین مردم منطقه به منظور پیشرفت و اعتلای فرهنگ تحول پذیر و رو بنایی آنها جهت پذیرش طرح «خروج دام از جنگل».
- ۲- افزایش آگاهی روستاییان دامدار و جنگل نشین نسبت به اهداف طرح «خروج دام از جنگل»
- ۳- تشکیل و برگزاری کلاسهای آموزشی و ترویجی در رابطه با طرح «خروج دام از جنگل»
- ۴- ایجاد شرایط مناسب جهت تماس مداوم با مروجان طرح در محدوده مورد مطالعه
- ۵- ایجاد و تقویت رویکرد مشارکتی و تحریک اجتماعی در زمینه پذیرش و اجرای طرح.
- ۶- تقویت گروههای کار و تشکل‌های کوچک خانوارهای مشمول طرح به ویژه زنان و نوجوانان .
- ۷- تحول و توسعه فرصت‌های شغلی و تنوع بخشی فعالیتهای اقتصادی بعد از پذیرش و اجرا طرح در منطقه.
- ۸- ایجاد زمینه اشتغال برای روستاییان دامدار و جنگل نشین بدون زمین در کارهای غیر کشاورزی و منابع طبیعی .
- ۹- ایجاد و راه اندازی مشاغل جانبی با توجه به استعداد منطقه از قبیل صنایع دستی و بخصوص قالی بافی ، پرورش ماهی و پرورش زنبور عسل ، ایجاد کارگاههای کوچک روستایی و فعال کردن معادن منطقه.
- ۱۰- ایجاد و تقویت مراکز دام داری صنعتی و نیمه صنعتی در محدوده مورد مطالعه.
- ۱۱- افزایش استفاده از سوخت های متنوع به ویژه انرژی الکتریکی در محدوده مورد مطالعه .
- ۱۲- افزایش فرصتهای دسترسی عادلانه روستاییان به زمین در ازاء خروج دام از جنگل.
- ۱۳- پرداخت یارانه به خانواده های مشمول طرح تا زمانی که از نظر اقتصادی به خودکفایی برسند.
- ۱۴- عمل کردن دولت به تعهداتی که در زمینه طرح به روستاییان دامدار و جنگل نشین وعده داده است.
- ۱۵- اصلاح و سازماندهی نظام مدیریت واحد طرح «خروج دام از جنگل».

منابع

- ۱- بدری فر منصور ، ۱۳۶۹ ، طرح مطالعات روستایی، پژوهش‌های جغرافیایی، سال - ۲۲
- ۲- بدری فر، منصور و قنبری، نوذر، ۱۳۸۴، پویاشناسی بنیان‌های جغرافیایی در چشم‌اندازهای روستایی، مطالعه موردی دهستان‌های شیوه سر، گوادر دینور استان کرمانشاه، فصلنامه سرزمین، شماره ۵، سال دوم، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران .
- ۳- توکلی، جعفر- ۱۳۸۳، فقر روستایی و تخریب محیط زیست در کشورهای در حال توسعه، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۱، سال هفتم، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی، وزارت جهاد کشاورزی.
- ۴- حافظ نیا، محمدرضا - ۱۳۷۷، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سمت .
- ۵- حریریان، محمود - ۱۳۵۹، کلیات ژئومورفولوژی ایران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.

- ۶- سازمان جنگل‌ها و مراتع و آبخیزداری کشور- ۱۳۷۷، دستورالعمل تهیه و اجرای طرح ساماندهی «خروج دام از جنگل» و تمرکز خانوارهای پراکنده جنگل نشین در جنگلهای شمال کشور.
- ۷- صلاحی نژاد، علی -۱۳۷۷، کلاردشت (چون نقش رخ بهشت)، انتشارات پژوهنده.
- ۸- فقیه نصیری، طهمورث - ۱۳۸۳، کلاردشت (زادگاه علامه میرزا محمد طاهر تنکابنی طبرسی فقیه نصیری)، انتشارات شاهنامه.
- ۹- مشیری، سید رحیم و آسایش، حسین -۱۳۸۳، روش‌شناسی و تکنیک‌های تحقیق علمی در علوم انسانی با تاکید بر جغرافیا، نشر قومس.

